

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

САЄНКО Олександр Сергійович

УДК 342.72:305(043.3)

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ
У СВІТЛІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2020

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі міжнародного права та порівняльного правознавства факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
БАЙМУРАТОВ Михайло Олександрович,
Інститут законодавства Верховної Ради України, відділ
європейського права та міжнародної інтеграції, головний
консультант

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України
ОНІЩЕНКО Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
НАН України, завідувач відділу теорії держави і права;

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ЯНЧУК Артем Олександрович,
Верховна Рада України,
радник Першого заступника Голови

Захист відбудеться «20» жовтня 2020 року о 13:00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 26.062.16 в Національному авіаційному університеті за адресою: 03068, Україна, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного авіаційного університету за адресою: 03068, Україна, м. Київ, просп. Любомира Гузара, 1.

Автореферат розіслано «18» вересня 2020 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Ю. Л. Юринець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Обов'язковою вимогою і передумовою успішної інтеграції України до Європейського Співтовариства та міжнародної спільноти є формування Україною стратегії становлення й утвердження гендерної рівності, яку всі ключові міжнародні організації розглядають як глобальний вектор розвитку й основне завдання сучасної діяльності всіх країн світу, як невід'ємну умову функціонування толерантного суспільства, заснованого на дотриманні невідчужуваних основоположних прав і свобод людини.

У сучасному світі гендерна рівність загально визнана як індикатор представницької демократії, основоположний принцип етики, базова основа розмаїття людства, а також визнані властиві такому розмаїттю почуття людяності, терпимості й інклюзивності. Україна підписала всі фундаментальні міжнародні документи світового та європейського значення, в яких викладено засади гендерної рівності, і як держава-підписант визнала їх правомірність, сприйняла як орієнтир і взяла зобов'язання щодо їх виконання.

Сучасний етап суспільного розвитку спричиняє амбівалентне ставлення до системи гендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом і новими, егалітарними викликами щодо них. Спостерігається посилення патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерна еkleктика», гендерна асиметрія, стереотипізація суспільної свідомості тощо. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних гендерних схем і ролей та їх сприйняття в українському суспільстві з метою пошуку оптимального шляху подолання гендернодетермінованих суспільних деформацій, що є актуальним для українського сьогодення. Адже від того, якою буде гендерна соціалізація – традиційною, патріархальною, яка диктує певні сценарії підпорядкування «слабкої» статі «сильній», або демократичною, егалітарною, спрямованою на повагу до особистості, її власного волевиявлення всупереч нав'язаним стереотипним очікуванням, – залежить сценарій життєдіяльності не лише окремої людини, а й держави в цілому.

Проблема конституційно-правового забезпечення рівності осіб різної гендерної ідентичності та практична інтеграція гендерної перспективи в усі сфери політичної діяльності, прийняття рішень, створення досконалих і чітко сформованих інституційних механізмів забезпечення трансформації гендерної рівності в національну стратегію є тими питаннями, які й досі не вирішено в Україні до кінця. Ефективному використанню в державній політиці та управлінні потенціалу громадян України перешкоджають подвійні стандарти, які існують в суспільстві, коли рівність прав і можливостей людей різної статі й гендеру офіційно визнається, але ігнорується у повсякденних практиках, заснованих на традиційних уявленнях щодо ролі чоловіків і жінок у сім'ї та суспільстві. Це особливо виразно проявляється при проведенні кадрової політики в організаціях всіх типів і форм власності, у тому числі в державних органах,

де при рівних умовах перевага в посадовому просуванні надається чоловікам. Як на рівні буденної масової свідомості, так і в суспільних науках має місце недооцінка значущості позитивних ефектів проведення політики вирівнювання можливостей гендерних груп і їх доступу до всіх видів ресурсів. Для руйнування бар'єрів, що заважають ефективному використанню потенціалу жінок і чоловіків у державному управлінні, необхідна якісна зміна концепції державної політики, втілення в ній гендерного підходу.

На сьогодні спроби держави вирішити проблему забезпечення гендерної рівності залишаються ще недостатньо успішними, її дії в цьому напрямку доволі хаотичні та непослідовні, з одного боку «забарвлені» у феміністські тони, а з іншого – у сексистські. Однією із причин цього є, з одного боку, відсутність фундаментальних досліджень юридичної науки щодо вирішення означених проблем, а з іншого боку – фактична невитребуваність у практичній публічно-владній діяльності наявних досягнень правової доктрини.

Останнім часом у багатьох галузях як теоретичного, так і прикладного, дослідно-експериментального природознавства зроблено відкриття, які кардинально змінили усталені уявлення про людину, статеві відмінності, сексуальність тощо. Досягнення наук медико-біологічного циклу, філософії, психології та соціології мають глибинний, світоглядний контекст, який впливає на традиційне і стереотипне сприйняття та розуміння ролей і функцій статі, співвідношення біологічних і соціокультурних чинників у формуванні статевих і гендерних ідентичностей, а також вимагає ґрунтовних наукових інтерпретацій у всіх галузях наукового дискурсу, у тому числі в конституційно-правовій науці.

Наскрізний характер принципу гендерної рівності, яка проходить скрізь усі зрізи юридичної матерії, охоплює різні сфери суспільного життя та регулюється нормами різних галузей права, ускладнює узагальнення її змісту та поняття. Особливістю вітчизняних юридичних досліджень, присвячених гендерній проблематиці, є їх «дистанціювання» від гендерних термінів і концепцій, які є відносно новими для української правової доктрини, а також від самого поняття «гендер» як «чужого» для юридичної думки – з одного боку, а з іншого – як недостатньо визначеного. Існуючі наукові розвідки гендерної рівності вітчизняних авторів зосереджено на дослідженні проблем лише двох категорій «гендеру» – чоловічої (маскулінної) та жіночої (фемінної) (причому здебільшого лише жіночої, коли термін «гендер» застосовується як розпізнавальний знак фемінного, жіночого конструктору), не враховуючи розмаїття гендерів і пропускаючи інші категорії, які виходять за межі бінарної гендерної системи, фактично ігноруючи життєві обставини та інтереси осіб іншої гендерної ідентичності, що не відповідає гендерним теоріям і дійсному розумінню гендеру.

Виходячи з цього, однією із потреб конституційно-правового розвитку наразі є опанування прогресивних ідей щодо гендерної проблематики, доповнення правових досліджень теоретичними концепціями та методологічним осмисленням категорій гендеру і гендерної рівності.

За допомогою гендерних досліджень в юриспруденції можна вирішити проблеми рівноправ'я та вплинути на соціокультурний пласт, який підтримує гендерну асиметрію, тому правовий підхід до аналізу гендерної рівності, в рамках якого розглядається, зокрема, наскільки ефективно чинна нормативно-законодавча база відповідає соціальним потребам і захищає права окремих гендерних ідентичностей, має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Теоретичну основу дисертації склали праці зарубіжних і вітчизняних учених, чий уявлення про «гендер», «гендерну ідентичність» і «гендерну рівність» концептуалізувались у контексті різних соціально-культурних і філософських дискурсів щодо соціології статі, формування та конструювання кризь призму методологічного плюралізму гендеру та гендерної ідентичності. Це, зокрема, праці Б. Ананьєва, Р. Бейлз, С. Бем, Т. Бендас, С. де Бовуар, П. Бурд'є, М. Буракова, Т. Власової, Д. Воронцова, Р. Гаджисєва, Г. Гарфинкель, Е. Гідденса, К. Гілліган, Н. Гілмор, І. Гофман, Е. Еріксон, О. Здравомислової, Д. Зіммерман, Л. Ірігарей, І. Клециної, І. Кон, Р. Коннелл, Т. Парсонс, Е. Сиксу, Дж. Скот, Р. Столер, К. Уест, М. Фуко, І. Хайдер та інших.

Специфіка гендерної соціалізації, аналіз формування гендерної політики та політико-правові реалії гендерних відносин в Україні широко представлені у працях таких вітчизняних науковців, як І. Андрусак, Н. Аніщук, К. Верес, В. Гербут, І. Голубєва, І. Грабовська, Н. Грицяк, О. Дашковська, О. Забужко, Н. Зборовська, С. Жеребкіна, О. Кікінежді, Л. Кобелянська, А. Комарова, Л. Кормич, Н. Лавриненко, К. Левченко, Е. Лібанова, Л. Малес, Т. Мельник, Н. Оніщенко, М. Орлик, С. Павличко, А. Пашко, О. Плахотнік, М. Рубчак, Л. Смоляр, Ю. Стребкова, І. Тарасенко, І. Федорова, Н. Чухим та інших.

Незважаючи на підвищену увагу до гендерної проблематики, її дослідження залишаються неповними, в них висвітлюються лише окремі аспекти проблеми гендерної рівності у площині конституційно-правового принципу статевої рівності чоловіків і жінок, ретроспективного історичного розвитку правового статусу і прав жінок та їх дискримінації в різних сферах суспільного життя.

Отже, вітчизняна наукова тематика не відображає повною мірою всієї сукупності наявних сьогодні проблем у галузі гендерної рівності. Комплексного цілісного аналізу гендерної рівності як самостійної конституційно-правової категорії з позиції теорії соціального конструювання та поліваріативності гендеру практично не проводилося, що підкреслює актуальність і нагальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету «Міжнародно-правові засади протидії злочинам проти осов державного суверенітету (№ 52/15.01.05)».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному вивченні інституту гендерної рівності з позиції конституційного

права, в розкритті обсягу його правового регулювання та тенденцій розвитку в чинному законодавстві, виявленні конституційно-правових проблем регулювання і забезпечення гендерної рівності – як теоретико-правових, так і практичних, недостатньо вивчених сучасною правовою наукою, а також в обґрунтуванні підходів і практичних пропозицій щодо їх вирішення.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання наступних *завдань*:

- дослідити методологічні підходи до трактувань категорії «гендер» як сучасного комплексу міждисциплінарних досліджень;
- упорядкувати, систематизувати й обґрунтувати низку наукових понять, що безпосередньо стосуються гендерної проблематики в конституційно-правовій науці;
- розкрити поняття гендерної рівності як складової загального конституційного принципу рівності;
- розглянути види та довести негативний характер наслідків гендерної дискримінації для життєдіяльності людини та суспільства в цілому;
- дослідити історико-правові аспекти становлення й розвитку ідеї гендерної рівності, особливості виникнення і розвитку різних теорій гендерної рівності, їх сутність та основні наукові проблеми;
- визначити зміст міжнародних стандартів принципу гендерної рівності, легалізованих у міжнародно-правових актах ООН, документах ЄС і Ради Європи;
- здійснити порівняльний аналіз становлення і розвитку гендерної рівності та побудови національних механізмів її забезпечення в окремих країнах західної Європи;
- проаналізувати проблемні питання, визначити шляхи вдосконалення і подальшого розвитку національного механізму утвердження гендерної рівності в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та забезпечення гендерної рівності.

Предметом дослідження є конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду.

Методи дослідження. Гендер, як явище багатогранне, потребує нових методологій і методик. Власне, він і сам є методологією для розуміння людини та її світогляду. Міждисциплінарна специфіка та загальногуманістична направленість методології дослідження «гендеру» спирається передусім на спеціальні методи соціології як науки, в рамках якої формувалася теорія гендеру як соціального конструкту. Важливими методологічними інструментами в проведенні дослідження є положення гендерної теорії (гендерного підходу) як порівняно нового напрямку в соціальному знанні. Гендерний підхід дозволяє осмислити витоки, передбачити наслідки гендерної асиметрії та виявити фактори, які сприяють найбільш ефективному втіленню механізмів гендерної рівності.

Філософсько-світоглядну основу пізнання становлять ключові положення діалектики, а також антропоцентрична парадигма, в тому числі

людиноорієнтованої держави. Тісно пов'язаний з нею аксіологічний метод дав змогу розкрити принцип гендерної рівності та заборону дискримінації як конституційну цінність, котра впливає на гендерну ідентичність і на розвиток конституційного права України.

Багатовимірність моделі гендера та інтегрований характер поняття «гендерна рівність» вимагає застосування методології трансдисциплінарних досліджень, направлених на аксіологічні аспекти досліджуваних об'єктів, поєднання методів і загальнонаукових інваріантів, що застосовуються різними дисциплінами, і передусім методів системного аналізу та синергетики. При цьому системний підхід дозволив розглянути питання гендерної рівності в комплексі, проаналізувати проблеми, пов'язані з принципом рівності в цілому та гендерній рівності зокрема. Системним підходом спрямовується аналіз правових норм, які містяться в сучасних міжнародних документах стосовно впровадження рівних прав і можливостей жінок, чоловіків та інших гендерних груп, зокрема в Конвенціях ООН, документах Європейського співтовариства та Ради Європи. Синергетичний метод дав змогу встановити вплив соціальних, економічних, культурних та інших факторів на втілення принципу гендерної рівності й заборони дискримінації як юридичної конструкції, яка наповнюється новим і якісним змістом у динаміці правовідносин. Синтез інструментарію інституціональної теорії й синергетики застосовано до аналізу необхідності оптимізації чинної в сучасній Україні системи інститутів механізму забезпечення гендерної рівності.

Історико-правовий метод дав змогу розкрити зародження і динаміку розвитку принципу гендерної рівності та заборони дискримінації в різні історичні періоди. Застосування порівняльно-історичного методу дозволило розглянути закономірності виникнення й розвитку ситуації у сфері гендерної рівності в соціокультурному аспекті, виявити історичне коріння сучасних проблем гендерної нерівності в суспільстві. Порівняльно-правовий метод використано для порівняльного аналізу втілення принципу рівності та заборони дискримінації на міжнародно-правовому та конституційному рівнях, дослідження прийнятного для України досвіду втілення цього принципу в зарубіжних країнах (підрозділи). За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат (розділ 1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній юридичній доктрині комплексним багатоглядним конституційно-правовим дослідженням концепції гендерної рівності, заснованим на сучасних теоріях розуміння гендеру як поліструктурної моделі, основні положення якого дозволили відобразити особливості та правову сутність конституційно-правового забезпечення гендерної рівності в Україні. В дисертації містяться теоретичні висновки й пропозиції щодо удосконалення правового регулювання гендерної рівності та механізмів її реалізації.

В результаті дослідження сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

уперше:

- обґрунтовується визначення «гендеру» з аксіологічної точки зору – як невід’ємної від особи біосоціальної цінності, особисте немайнове благо, яке є невід’ємним компонентом індивідуальної сутності та правом людини;

- доводиться, що «гендер» як правова категорія – це обумовлене характером суспільних відносин глибоке внутрішнє усвідомлення особою своєї приналежності до певної статі, котра може як співпадати, так і не співпадати із статтю за народженням, на основі чого визначається модель поведінки як у міжособистих відносинах, так і відносинах в основних інститутах суспільства;

- пропонується розглядати поняття «право на гендерну ідентичність» в об’єктивному і суб’єктивному значенні. В об’єктивному значенні право людини на гендерну ідентичність – це конституційно-правовий інститут, який є сукупністю юридичних норм, що закріплюють і регулюють суспільні відносини у сфері реалізації соціостатевої самоідентифікації людини, яка базується на принципах свободи, гідності та автономії людини в межах єдиного правового поля; в суб’єктивному сенсі – це природна, невід’ємна від особистості, гарантована Конституцією і законами можливість самостійного й вільного усвідомлення себе як представника певної соціокультурної статі та, у разі необхідності, застосування заходів правоохоронного характеру в установленому законом порядку;

- визначено поняття гендерної рівності як комплексної правової конструкції, до складу якої входять: рівність прав, обов’язків і можливостей осіб різної гендерної ідентичності; рівність їх статусів і створення рівних умов для реалізації всіх прав людини та розвитку власного потенціалу; забезпечення рівної участі у суспільному житті та політиці, забезпечення рівного доступу до певних матеріальних або нематеріальних благ і цінностей на основі принципів справедливості, толерантності та інклюзивності;

удосконалено:

- концептуальні питання упровадження сучасних теорій варіативності гендерних ідентичностей і трансдисциплінарної методології дослідження гендеру та гендерної рівності у вітчизняну конституційно-правову науку;

- парадигмальні підходи щодо розуміння історичних умов формування гендерної рівності;

- системний аналіз міжнародних стандартів гендерної рівності; набули подальшого розвитку;

- теоретико-методологічні погляди на ідеологічне підґрунтя української гендерної політики;

- аналіз змісту ст. 24 Конституції України дозволив поглибити висновок, що в Конституції України закріплено принцип статевої дихотомії та бінарності статево-гендерної організації суспільства; формулювання конституційного положення, згідно якому статус жінки апіорі визначається

нижчим і «притягується» до статусу чоловіка, який виступає в якості «взірця», «еталону», не відповідає концепту гендерної рівності та містить ознаки патріархатності й сексизму;

- висновок щодо недоцільності закріплення на конституційному рівні можливості застосування афірмативних заходів (т. з. «позитивна дискримінація») на користь якоїсь однієї із гендерних груп (у даному випадку – жінок);

- теоретичні та прикладні підходи щодо розуміння мовного андроцентризму та лінгвістичного сексизму, гендерної асиметрії мовної системи як прояву дискримінації за ознакою статі й гендеру;

- методика застосування гендерного підходу в законодавстві України, яка зводиться до розуміння гендеру як поняттєвої опозиції «чоловіки – жінки», що не відповідає теорії гендерного плюралізму, механічного включення слів «гендер» і «гендерна рівність» у тексти вже існуючих законів без їх належного тлумачення;

- вивчення причин недостатньої ефективності національного механізму утвердження гендерної рівності в Україні.

З метою удосконалення механізмів забезпечення гендерної рівності пропонується:

- 1) переглянути державну ідеологічну доктрину гендерної рівності як засіб гендерного оновлення та гендерних перетворень з метою досягнення фактичної гендерної рівності всіх членів суспільства, незалежно від статі, гендерної ідентичності та самовираження;

- 2) відійти від традиційної статевої дихотомії чоловічого/жіночого з метою позначення феномену статевої та гендерної плюральності в сучасній структурі суспільних відносин;

- 3) ухвалити новий спеціальний закон «Про гендерну рівність» з урахуванням сучасних гендерних теорій та інтересів всіх гендерних груп, в якому встановити юридичні принципи і механізми забезпечення рівних можливостей між особами різної статі та гендерної ідентичності;

- 4) для реалізації політики гендерної рівності створити окремий координаційний профільний орган високого статусу;

- 5) формувати правозахисну гендерну культуру в суспільстві.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертаційному дослідженні підходи, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – для подальших теоретичних досліджень гендерної проблематики, а також для впровадження гендерного підходу і методології в загальні й галузеві юридичні дисципліни, зокрема в конституційне право;

- у навчальному процесі – при підготовці підручників і навчальних посібників з конституційного права України, під час перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах; у процесі викладання відповідних

навчальних дисциплін і спецкурсів у вищих навчальних закладах, у науковій роботі студентів та аспірантів;

– у *просвітницькій і правовиховній роботі* – для підвищення правової культури населення, державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, підвищення рівня толерантності в суспільстві;

– у *правотворчій діяльності* – для вдосконалення чинних і ухвалення нових нормативно-правових документів України, які регулюють і фіксують гендерні стосунки на національному рівні;

– у *правозахисній і правозастосовній діяльності* – в роботі органів влади та їх посадових осіб, а також недержавних організацій і суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення, реалізацію та захист прав і свобод людини.

Особистий внесок здобувача. Розв'язання комплексу поставлених завдань, оформлення їх у відповідні положення та висновки здійснено особисто автором, на підставі результатів, одержаних у процесі самостійного дослідження. Усі теоретичні положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, зокрема ті, що розкривають наукову новизну, базуються на аналізі та переосмисленні наукових і нормативно-правових джерел, отримано та сформульовано автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено в доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і «круглих столах», зокрема на Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Міжнародно-правовий захист прав трудящих мігрантів в контексті сучасної міграційної політики» (м. Ірпінь, 25 жовтня 2017 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Міжнародно-правовий захист прав трудящих мігрантів в контексті сучасної міграційної політики» (м. Ірпінь, 25 жовтня 2018 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі» (м. Одеса, 10 квітня 2020 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії та практики» (м. Київ, березень 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 5-ти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, у тому числі 3 – в зарубіжному науковому виданні та виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази, а також у 3-х тезах доповідей на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Структура дисертації відображає мету та завдання дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списків використаних джерел (346 найменувань на 36-ти сторінках). Повний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із них основного тексту – 203 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтована актуальність обраної теми, характеризується ступінь її наукової розробленості, сформульовано мету й основні завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, визначено наукові методи дослідження, аргументовано наукову новизну й теоретично-практичне значення отриманих результатів, наводяться дані про публікації та форми апробації наукового дослідження.

Перший розділ «Концептуально-конституційні основи гендерної рівності» присвячено характеристиці основних теорій визначення категорії «гендер» (структурно-функціональної, конструктивістської, структурно-конструктивістської), твердженням нових підходів, що відповідають модерному та постмодерному періоду наукового знання, огляду актуальних проблем гендерного дискурсу та новітніх наукових розробок у сфері мислення гендерної ідентичності й гендерної рівності.

У **підрозділі 1.1. «Методологічні підходи до трактувань категорії «гендер» і «гендерна ідентичність»** висвітлено проблемні питання методологічних підходів до розуміння «гендеру» як одного із центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства, складнощі застосування гендерного підходу в юридичній науці.

Обґрунтовано, що розвиток правової науки вимагає опанування нових прогресивних теоретико-методологічних підходів до гендерної проблематики. Короткий аналіз теорій гендеру дає підстави для висновку, що всі вони в єдності формують уявлення про основні етапи розвитку людини від «статі» до «гендеру».

Аналіз категорії «гендер» дозволив виявити плюралізм підходів до визначення поняття «гендер», яке в широкому розумінні уявляє собою складну концептуальну конструкцію. Гендер є однією із характеристик, котра найбільш повно розкриває сутність індивіда в соціумі, а гендерна ідентифікація – найважливішим аспектом її формування. Як соціальний інститут, «гендер» розвивається на основі ідеології гуманізму, сутністю якого у всі часи залишається людина, її потреби та інтереси, що розглядаються крізь призму самоцінності людського життя. Тому у правовій площині «гендер» слід розглядати в контексті прав людини. Виходячи з цього, «гендер» розглянуто з аксіологічної точки зору як невід'ємну від особи біосоціальну цінність і особисте немайнове благо. Надана авторська дефініція «гендеру» як правової категорії.

Доведено, що конструювання гендеру завжди пов'язано з індивідуальною гендерною ідентичністю, яка розглядається як багатофакторний і багатокомпонентний конструкт, котрий поєднує в собі різні гендерні характеристики особистості. Запропоновано право на гендерну ідентичність розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні.

У **підрозділі 1.2. «Гендерна рівність як складова загального конституційного принципу рівності»** з позиції комплексного системно-аналітичного підходу

сформульовано поняття гендерної рівності як комплексної правової конструкції з багаторівневою структурою.

Вимоги сучасного життя активізували правові дослідження принципу гендерної рівності, яка у правовій площині функціонує як складова загального конституційного принципу рівності прав і свобод, що є одним із основних принципів конституційного статусу людини і громадянина та принципів демократичної побудови суспільства. Серед стратегічних питань, які вирішуються сучасною правовою наукою, особливе місце посідають питання гендерної рівності та справедливості. Проблема гендерної рівності донині не має однозначного вирішення в рамках правової теорії. Це пов'язано передусім з неоднозначними підходами до розуміння «гендеру» як правової категорії.

Зазначено, що теорія гендерної рівності зводиться не тільки до ідеї рівних прав чоловіків і жінок, а й до всебічного вивчення та врахування особливостей функціонування кожної статі й гендеру. Тобто гендерна рівність, будучи складовою загального принципу рівності, пов'язана з ідеєю про те, що всі люди будь-якої статі й гендерної ідентичності мають право вільно розвивати свої особисті здібності та здійснювати вибір без обмежень, заснованих на стереотипах, жорсткому закріпленні гендерних ролей і упередженнях.

Доведено, що гендерна рівність – це проблема не індивідуальна, а соціальна, яка потребує вирішення на державно-суспільному рівні. Лише всебічне забезпечення рівних прав і можливостей людям з різною гендерною ідентичністю гарантує збалансований розвиток суспільства та досягнення загального добробуту. У підсумку дається авторська дефініція гендерної рівності.

У *підрозділі 1.3. «Проблема гендерної нерівності та принцип заборони гендерної дискримінації»* проведено комплексний аналіз поняття «гендерна дискримінація», її різних проявів і форм, причин і акторів, що сприяють закріпленню дискримінації, стратегії й тактики її пом'якшення та усунення.

Глибокі причини дискримінації криються у низці базових установок і схем розвитку суспільства, держави та світового співтовариства. Показано, що переліки захищених ознак дискримінації, передбачені в міжнародних і національних законодавствах, є різними як за причинами історичного й культурного характеру, так і внаслідок різних політичних рішень і мети соціального розвитку.

Гендерна дискримінація не обмежена виключно біологічною статтю чоловіка чи жінки – вона значно ширша внаслідок особливої структури гендеру, що відображає соціальну стать людини, якою об'єднані різні види гендерної ідентичності, в тому числі й трансгендери. Через нерозуміння причин існуючої проблеми допускаються помилки в політиці гендерної рівності, які створюють невірні соціально-економічні стимули для прийняття індивідуальних і колективних рішень, що виявляється у формуванні ще більш дискримінаційних законів і практик.

У другому розділі «Еволюція ідеї та міжнародні стандарти забезпечення гендерної рівності» здійснено порівняльно-історичний аналіз процесів

становлення та розвитку ідеї гендерної рівності, історично змінюваних гендерних стереотипів рівності. Розглянуто класичні й феміністські концепції взаємовідносин статі, коротку історію жіночих рухів, таких як ліберальний і радикальний фемінізм, виокремлення гендерних досліджень як напрямку наукового аналізу соціально-гуманітарних наук.

У підрозділі 2.1. «Генезис і трансформація теорії гендеру і гендерної рівності в суспільному розвитку» проведено історичний екскурс, який показав динаміку розвитку уявлень про сутність «фемінності» та «маскулітності», а також інтелектуальний досвід вчених і філософів від періоду античності до сучасності, що дозволило виявити теоретичну основу сучасних гендерних теорій. Розглянуто основні феміністські течії, зародження концепції «гендеру» і поява гендерних досліджень.

Принцип гендерної рівності розвивався в рамках філософських поглядів на взаємовідносини статей і різних типів державної політики: від патріархального (традиційного) типу, що характеризується маскулітно-орієнтованим світоглядом, до патерналістського, заснованого на державному протекціонізмі відносно жінки; від ліберального типу, що характеризується незначним ступенем втручання держави в регулювання статевих (гендерних) відносин, до егалітарного, орієнтованого на зміцнення як формально-правової рівності статусів чоловіка і жінки, так і реальних можливостей їх здійснення.

Розглянуто різні історичні «хвилі» та філософські течії фемінізму. Обґрунтовано, що феміністські дослідження з'явилися, з одного боку, першоджерелом гендерних досліджень, а з іншого боку – вплили в гендерні дослідження у трансформованому вигляді, змінивши феміністську методологію есенціалізму методологією конструктивізму.

У роботі показано розвиток гендерних теорій – від соціології статі, яка стояла на біодетерміністських позиціях, структурного функціоналізму і соціального конструкціонізму, до теорії соціального конструювання.

У підрозділі 2.2. «Гендерна рівність у програмних документах і діяльності Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ» проаналізовано механізм інтеграції принципів гендерної рівності в міжнародно-правових документах і в діяльності міжнародних організацій у структурі ООН.

Досліджено еволюцію міжнародних норм і уявлень світового співтовариства, пов'язаних з гендерними відносинами та гендерною рівністю: від початку заснування ООН і утвердження універсальних стандартів прав і свобод людини в Статуті ООН та формування специфічного напрямку міжнародного співробітництва з прав людини – захисту прав жінок, до прийняття сучасних міжнародних документів щодо визнання і захисту прав небінарних гендерних ідентичностей.

Показано, що на момент створення ООН міжнародне право констатувало наявність статевих ролей, які ґрунтуються на біологічних розбіжностях жінок і чоловіків. Проаналізовано основні міжнародно-правові акти щодо захисту прав

жінок, які є знаковими для певних етапів формування міжнародної політики у сфері забезпечення гендерної рівності.

Доведено, що стратегії й підходи щодо забезпечення гендерної рівності на міжнародному рівні поступово змінювались, перехід від одного етапу до іншого відбувався з урахуванням тих завдань, які стояли на порядку денному і потребували вирішення.

У *підрозділі 2.3. «Європейська система забезпечення гендерної рівності»* охарактеризовано європейський досвід утвердження та забезпечення гендерної рівності, проаналізовано діяльність європейських інституцій стосовно досягнення гендерного паритету в суспільстві.

Здійснено аналіз формування політики гендерної рівності в межах Ради Європи та Європейського Союзу, який показує трансформацію (зміщення) концепту «гендер» із наукового дискурсу в правове поле та представлення його у вигляді комплексної та чітко структурованої системи програм, стратегій і регуляторних механізмів, сформованих на основі концепції гендерної чутливості, яка поєднує законодавчі засади, засади стратегії «гендерного мейнстрімінгу» та залучення позитивних дій (так званої позитивної дискримінації).

У дисертації проаналізовано правовий та інституціональний механізми забезпечення гендерної рівності, захисту від проявів гендерної дискримінації та насильства. Дослідження дозволило зробити висновок, що основна увага в роботі Ради Європи щодо гендерної рівності приділяється питанням: боротьби з гендерними стереотипами та сексизмом; запобігання насильству над жінками та боротьби з ним; забезпечення збалансованої участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень в політичному і громадському житті; сприяння врахуванню гендерної проблематики у всіх стратегіях і заходах Ради Європи, розробка комплексного підходу до гендерної рівності.

У *третьому розділі «Конституційно-правовий механізм забезпечення гендерної рівності»* висвітлено основні принципи побудови і функціонування національних механізмів забезпечення гендерної рівності окремих європейських країн, проаналізовано проблемні питання теоретико-методологічних засад формування гендерної політики, організаційно-правове забезпечення гендерної рівності та механізми її реалізації в Україні.

У *підрозділі 3.1. «Національні механізми забезпечення гендерної рівності країн західної Європи»* проаналізовано досвід проведення егалітарної гендерної політики та формування організаційно-правового механізму її реалізації в окремих країнах «старої» демократії, з великим досвідом розвитку гендерної рівності, та групи країн, які порівняно недавно приєдналися до Європейського Союзу і знаходяться на початковій стадії розбудови відповідної системи.

Найкращого результату в питаннях здійснення егалітарної державної політики, метою якої є створення рівних умов для самореалізації особистості незалежно від біологічної статі та гендеру, досягли країни Північної Європи, гендерна політика в яких пов'язана з моделлю держави загального добробуту (*welfare*

state). В роботі розглянуто особливості соціальної політики, проаналізовано спільні риси та відмінності національних механізмів забезпечення гендерної рівності у Швеції, Норвегії та Фінляндії, які справедливо визнаються взірцем ефективного реалізації гендерної рівності.

Досліджено формування гендерної політики та інституційних основ гендерної рівності тих європейських країн, які після геополітичних змін на території колишнього СРСР отримали незалежність і приєдналися до Європейського Союзу. До цих країн належать країни Балтії (Естонія, Литва, Латвія), географічна і культурна близькість яких до Скандинавських країн вплинула на розповсюдження ідеї гендерної рівності та вироблення стратегій і механізмів забезпечення гендерної рівності на власних теренах. Аналіз гендерної політики цих держав дозволив виявити характерні особливості, спільне та відмінне у забезпеченні гендерної рівності в кожній із країн.

У підрозділі 3.2. «Модель гендерної рівності в Україні: проблемні питання та шляхи вдосконалення» розглянуто теоретико-методологічні засади формування гендерної політики в Україні, досліджено організаційно-правове забезпечення гендерної рівності та механізми її реалізації.

Доведено, що проблема забезпечення рівності осіб різної гендерної ідентичності та практична інтеграція гендерної перспективи в усі сфери політичної діяльності, прийняття рішень, створення досконалих і чітко сформованих інституційних механізмів забезпечення трансформації гендерної рівності в національну стратегію є тими питаннями, які й досі не вирішено в Україні до кінця.

Проведено науковий аналіз конституційних основ та інших правових джерел формування принципу гендерної рівності в Україні, на основі якого зроблено висновок про невідповідність конституційних і законодавчих положень основним теоріям сучасності, міжнародним стандартам гендерної рівності та підходам світової спільноти до вирішення гендерних проблем і досягнення гендерної рівності.

Виходячи з попереднього аналізу дій і тенденцій у сфері гендерної рівності в Україні, з метою наближення України до європейських гендерних стандартів сформульовано змістовні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення та модернізації нормативно-правового й інституціонального забезпечення гендерної рівності в Україні.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** дисертації узагальнено результати проведеного дослідження і викладено основні положення. На підставі здійсненого в дисертації аналізу конституційно-правового забезпечення гендерної рівності були зроблені наступні висновки:

1. Процес розвитку гендерного підходу у вітчизняній юриспруденції ускладнюється різними теоретико-методологічними та іншими труднощами: особливостями національного мовного, історичного та соціокультурного дискурсу; недостатньою інформованістю, суперечливістю гендерної тематики тощо. На сьогодні вітчизняною правовою наукою поняття «гендеру» розглядається в дусі бінарної позиції «чоловік/жінка» та статевої дихотомії, без урахування сучасних теорій поліваріативної гендерної ідентичності.

2. З позиції аксіологічного підходу «гендер» слід розглядати як невід'ємну від особи біосоціальну цінність, особисте немайнове благо, яке є невід'ємним компонентом індивідуальної сутності та правом людини. «Гендер» як правова категорія – це обумовлене характером суспільних відносин глибоке внутрішнє усвідомлення особою своєї приналежності до певної статі, котра може як співпадати, так і не співпадати із статтю за народженням, на основі чого визначається модель поведінки як у міжособистих відносинах, так і відносинах в основних інститутах суспільства. Сформульована автором дефініція «гендеру» рекомендується до її експлікації у профільне законодавство.

3. Поняття «право на гендерну ідентичність» пропонується розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні право людини на гендерну ідентичність – це конституційно-правовий інститут, який є сукупністю юридичних норм, що закріплюють і регулюють суспільні відносини у сфері реалізації соціостатевої самоідентифікації людини, яка базується на принципах свободи, гідності та автономії людини, у межах єдиного правового поля. В суб'єктивному сенсі – це природна, невід'ємна від особистості, гарантована Конституцією і законами можливість самостійного й вільного усвідомлення себе як представника певної соціокультурної статі, а в разі необхідності – застосування заходів правоохоронного характеру в установленню законом порядку.

4. Поняття гендерної рівності визначається як комплексна правова конструкція, до складу якої входять: рівність прав, обов'язків і можливостей осіб різної гендерної ідентичності; рівність їх статусів і створення рівних умов для реалізації всіх прав людини та розвитку власного потенціалу; забезпечення рівної участі у суспільному житті та політиці, забезпечення рівного доступу до певних матеріальних або нематеріальних благ і цінностей на основі принципів справедливості, толерантності та інклюзивності.

5. Ідеологічною і теоретичною основою гендерної теорії є фемінізм, історичний розвиток якого пройшов шлях від боротьби за політичні права жінок, фактичну юридичну і соціальну рівність жінок і чоловіків, до соціально-культурного конструювання гендеру та мультиполярної моделі гендерної ідентичності.

6. Еволюція політики міжнародних організацій щодо забезпечення гендерної рівності відбувається поетапно – від програм виключного захисту прав жінок до досягнення принципу гендерної рівності. Формування новітніх теорій мультиполярності та варіативності гендерних ідентичностей вплинуло

на еволюцію підходів світової спільноти до вирішення гендерних проблем і досягнення гендерної рівності, стимулювало зміни в міжнародній політико-правовій практиці забезпечення гендерної рівності та ухвалення документів, спрямованих на боротьбу з дискримінацією за ознакою гендерної ідентичності.

7. Європейська регіональна система забезпечення гендерної рівності розглядається як частина боротьби за права людини. Основна увага приділяється сприянню врахування гендерної проблематики у всіх стратегіях і заходах Ради Європи і ЄС, розробки комплексного підходу до гендерної рівності, боротьби з гендерними стереотипами та дискримінацією за ознакою гендерної ідентичності. Характерною особливістю країн Європейського Союзу є проведення егалітарної державної політики, в основу якої покладено принцип створення рівних умов для самореалізації особистості в усіх соціальних сферах, незалежно від її гендерної приналежності та самовираження.

8. Основою правового механізму забезпечення гендерної рівності в Україні є Конституція України. Хоча гендерна ідентичність як захищена ознака дискримінації безпосередньо в Конституції України не передбачена, перелік антидискримінаційних ознак у ст. 24 є відкритим, що допускає можливість такого тлумачення, згідно з яким ознака гендерної ідентичності входить до категорії «інші».

9. Аналіз змісту ч. 3 ст. 24 Конституції України дозволяє зробити наступні висновки: всупереч науково доведеним фактам існування різних анатомічних варіацій статі й множинності гендерів, у Конституції України закріплено принцип статевої дихотомії та бінарності статево-гендерної організації суспільства; формулювання конституційного положення, при якому статус жінки апіорі визнається нижчим і «притягується» до статусу чоловіка, котрий виступає в якості «взірця» чи «еталону», не відповідає концепту гендерної рівності та містить ознаки патріархатності й сексизму; обґрунтовується недоцільність закріплення на конституційному рівні можливість застосування афірмативних заходів на користь якоїсь однієї із гендерних груп (у даному випадку – жінок).

10. Розгляд крізь призму гендерного підходу інших конституційних норм показує наявність в них ознак мовного андроцентризму та проявів лінгвістичного сексизму. Уникання фемінітивів у законодавстві не лише збіднює і звужує мову, а й свідчить про мовний сексизм правових актів концептуального характеру. Для подолання гендерної лінгвістичної дискримінації пропонується кореляція андроцентричного лінгвістичного мислення та проведення реформування щодо усунення проявів лінгвістичного сексизму як явища, що перешкоджає досягненню гендерної рівності.

11. В українське законодавство імплементовано теоретичний концепт гендерного підходу в розумінні гендеру як поняттєвої опозиції «чоловіки – жінки», що не відповідає теорії гендерного плюралізму. Включення слів «гендер» у тексти вже існуючих законів є недостатнім для впровадження гендерного підходу в законодавство України. Необхідним є прийняття нових

спеціалізованих законодавчих актів з використанням сучасних теорій гендерної рівності, легалізація змісту основних термінів з гендерної проблематики.

12. Національний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні є недостатньо ефективним. Причинами цього є: непослідовність і декларативність українського законодавства в питаннях гендерної рівності; недостатня узгодженість діяльності різних ланок національного механізму у сфері утвердження гендерної рівності; відсутність розвиненого громадянського суспільства і недостатність правової та політичної культури населення; наявність застарілих гендерних стереотипів; збереження ідеології сексизму; значне неприйняття ідеї гендерної рівності, засноване на ідеології патріархату.

13. Для успішності механізмів забезпечення гендерної рівності необхідно: переглянути державну ідеологічну доктрину гендерної рівності з метою досягнення фактичної гендерної рівності всіх членів суспільства, незалежно від статі, гендерної ідентичності та самовираження; ухвалити новий спеціальний закон «Про гендерну рівність» з урахуванням гендерного плюралізму та інтересів всіх гендерних груп; включити питання, що стосуються дотримання принципів гендерної рівності, у повсякденну діяльність всіх органів влади й управління; з метою реалізації державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності створити окремий координаційний профільний орган високого статусу; формувати гендерну культуру в суспільстві.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Сасенко О. С. Проблеми теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів до юридичних гендерних досліджень. *Вісник південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. Науковий журнал. 2020. № 22. С. 57–64.

2. Saienko O. «Gender» as the concept of Constitutional Law. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Volume 7. Issue 2. P. 145–151.

3. Сасенко О. С. Гендерна дискримінація жінок: доктринальні та конституційно-правові аспекти. *Правова держава*. 2000. № 37. С. 57–64.

4. Сасенко О. С. Поняття гендерної дискримінації. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право»*. Маріуполь : МДУ, 2019. Вип. 17. С. 99–107 (видання включено до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus»).

5. Сасенко О. С. Егалітарна концепція культури гендерних відносин. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право»*. Маріуполь : МДУ, 2019. Вип. 18. С. 105–111 (видання включено до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus»).

6. Сасенко О. С. Дискримінація та порушення прав трансгендерів за ознакою гендерної ідентичності. *Правовий вимір конституційної та кримінальної*

юрисдикції в Україні та світі : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 10 квітня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 100–106.

7. Саєнко О. С. Національний механізм забезпечення гендерної рівності в Швеції. *Міжнародно-правовий захист прав трудящих мігрантів в контексті сучасної міграційної політики* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 25 жовтня 2018 р.). Ірпінь, 2018. С. 100–104.

8. Саєнко О. С. Формування та еволюція принципу гендерної рівності на міжнародному рівні. *Міжнародно-правовий захист прав трудящих мігрантів в контексті сучасної міграційної політики* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ірпінь, 25 жовтня 2017 р.). Ірпінь, 2017. С. 165–169).

АНОТАЦІЯ

Саєнко О. С. «Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду» – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2020.

Висвітлено проблемні питання методологічних підходів до розуміння «гендеру» як одного із центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства, складності застосування гендерного підходу в юридичній науці. Надана авторська дефініція «гендеру» як правової категорії. Доведено, що конструювання гендеру завжди пов'язано з індивідуальною гендерною ідентичністю. Запропоновано право на гендерну ідентичність розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. Досліджено принцип гендерної рівності як складової загального конституційного принципу рівності прав і свобод, запропоновано авторське визначення гендерної рівності.

Здійснено порівняльно-історичний аналіз процесів становлення та розвитку ідеї гендерної рівності, механізмів інтеграції принципів гендерної рівності в міжнародно-правових документах і діяльності міжнародних організацій у структурі ООН, Ради Європи та ЄС, забезпечення гендерної рівності в окремих європейських країнах. Розглянуто теоретико-методологічні засади формування гендерної політики, організаційно-правове забезпечення гендерної рівності та механізми її реалізації в Україні. Сформульовано змістовні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення і модернізації нормативно-правового та інституціонального забезпечення гендерної рівності в Україні.

Ключові слова: права людини, гендер, стать, гендерна ідентичність, гендерний стереотип, гендерна рівність, гендерний паритет, патріархальні відносини, дискримінація, андроцентризм, трансгендер.

АННОТАЦИЯ

Саенко А. С. «Конституционно-правовое обеспечение реализации принципа гендерного равенства в Украине в свете зарубежного опыта» – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Национальный авиационный университет. – Киев, 2020.

Освещаются проблемные вопросы методологических подходов к пониманию «гендера» как одного из центральных и фундаментальных понятий современного общества, сложности применения гендерного подхода в юридической науке. Дается авторская дефиниция «гендера» как правовой категории. Доказывается, что конструирование гендера всегда связано с индивидуальной гендерной идентичностью, предлагается право на гендерную идентичность рассматривать в объективном и субъективном смысле. Исследован принцип гендерного равенства как составная общего конституционного принципа равенства прав и свобод, предлагается авторское определение гендерного равенства.

Осуществлен сравнительно-исторический анализ процессов становления и развития идеи гендерного равенства, механизмов интеграции принципов гендерного равенства в международно-правовых документах и в деятельности международных организаций в структуре ООН, Совета Европы и ЕС, обеспечение гендерного равенства в отдельных европейских странах. Рассматриваются теоретико-методологические основы формирования гендерной политики, организационно-правовое обеспечение гендерного равенства и механизмы его реализации в Украине. Сформулированы содержательные предложения и рекомендации по совершенствованию и модернизации нормативно-правового и институционального обеспечения гендерного равенства в Украине.

Ключевые слова: права человека, гендер, пол, гендерная идентичность, гендерный стереотип, гендерное равенство, гендерный паритет, патриархальные отношения, дискриминация, андроцентризм, трансгендер.

SUMMARY

Saienko O. S. Constitutional and legal support for the implementation of the principle of gender equality in Ukraine in the light of foreign experience - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in Law by specialty 12.00.02 – Constitutional law; Municipal law. – National Aviation University. – Kyiv, 2020.

The dissertation is one of the first in Ukraine comprehensive research on the essence of the right to gender identity of a human, in the light of modern developing trends of society. The dissertation contains theoretical conclusions and suggestions

for improving the legal regulation of gender equality, as well as mechanisms for its implementation.

The problems of methodological approaches to understanding «gender» as one of the central and fundamental concepts of modern society, the complexity of applying the gender approach in legal science are highlighted.

It is argued that the development of legal science requires mastering new progressive theoretical and methodological approaches to gender issues. The analysis of the category «gender» revealed the pluralism of approaches to the definition of the concept of «gender», which in a broad sense is a complex conceptual construction. Gender is one of the characteristics that most fully reveal the essence of an individual in society, and gender identification is the most important aspect of its formation. As a social institute, gender is developed on the basis of the ideology of humanism, whose essence at all times remains a person, his needs and interests, which are viewed through the prism of the self-worth of human life. The definition of «gender» from the axiological point of view is justified as an integral part of a person's bio-social value, a personal non-pecuniary good, which is an integral component of the individual essence and human right.

It is argued that gender as a legal category is a deep internal awareness of a person of his or her gender affiliation, which can both coincide and not coincide with gender by birth, which determines the pattern of behavior in interpersonal relationships and relations in major institutions of society.

The acquirer argues that the concept of «right to gender identity» should be considered in an objective and subjective sense. In an objective sense, the human right to gender identity is a constitutional-legal institute, which is a set of legal norms that consolidate and regulate social relations in the sphere of the implementation of socio-gender self-identification of a person, based on the principles of freedom, dignity and autonomy, within a single the legal field; in a subjective sense, it is a natural, inalienable personality and guaranteed by the Constitution and laws the possibility of independent and free awareness of oneself as a representative of a certain socio-cultural gender and, if necessary, the application of law enforcement measures in the manner prescribed by law.

From the standpoint of a comprehensive system-analytical approach, the concept of gender equality is formulated as a complex legal structure with a multilevel structure. The demands of modern life have intensified legal studies of the principle of gender equality, which in the legal plane functions as a component of the general constitutional principle of equality of rights and freedoms, which is one of the basic principles of the constitutional status of a person and citizen and the principles of democratic construction of society. Therefore, for the accuracy of understanding of the subject of the dissertation, the main methodological approaches and some opinions of scientific discourse on the general legal concept of «equality» in legal thought were considered.

According to the author, the theory of gender equality is reduced not only to the idea of equal rights of men and women, but also to a comprehensive study and

consideration of the peculiarities of the functioning of each gender and gender. That is, gender equality, being a component of the general principle of equality, is related to the idea that all persons of any gender and gender identity have the right to freely develop their personal abilities and to make choices without restrictions based on stereotypes, gender mainstreaming and prejudice. Only the comprehensive provision of equal rights and opportunities for people with different gender identities guarantees a balanced development of society and the achievement of the common welfare.

The European experience of promoting and ensuring gender equality is characterized; the activities of the European institutions regarding the achievement of gender parity in society are analyzed. The analysis of the evolution and formulation of gender equality within the Council of Europe and the European Union shows the transformation of the shift of the concept of gender from a scientific discourse into a legal field and presentation in the form of a comprehensive and clearly structured system of programs, strategies and regulatory mechanisms formed on the basis of the concept of gender approach. The study concluded that the main focus of the Council of Europe's work on gender equality is the issue of: combating gender stereotypes and sexism; preventing and combating violence against women; ensuring balanced participation of women and men in decision-making in political and public life; promoting gender mainstreaming in all Council of Europe strategies and activities, developing an integrated approach to gender equality.

Based on the preliminary analysis of actions and trends in the field of gender equality in Ukraine, meaningful proposals and recommendations for improving and modernizing the legal and institutional framework for gender equality in Ukraine have been formulated to bring Ukraine closer to European gender standards.

Key-words: human rights, gender, gender identity, gender stereotype, gender equality, gender parity, patriarchal relations, discrimination, androcentrism, transgender.

Підписано до друку 17.09.2020 р. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2009-13

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

